

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

2.4. HVORDAN ER FOLKEKIRKEN RUMMELIG?

Af Steen Marqvard Rasmussen, sociolog og seniorkonsulent i Landsforeningen af Menighedsråd, e-mail: sr@menighedsraad.dk

Abstract: Siden frihedslovene i 1800-tallet har det været en grundværdi for folkekirken at være rummelig, men det betyder i dag noget andet end dengang, for rummelighed handler nu ikke kun om teologi, men også om forskellige kulturelle livsformer. Heraf følger tre udfordringer, som folkekirken endnu ikke for alvor har taget sig af. Endvidere er der sat forskellige grænser for rummeligheden afhængig af, om man er præst, kirkefunktionær, menighedsrådsmedlem eller almindeligt medlem af folkekirken.

Man har talt om den rummelige folkekirke siden de religiøse vækkelser i 1800-tallet. Udfordringen var dengang at sikre, at f.eks. både Indre Mission og grundtvigianerne kunne føle sig hjemme i en fælles folkekirke. Det førte til frihedslovene om sognebåndsløsning i 1855 og retten til at danne valgmenigheder baseret på mindst 20 husstande i 1868. I begge tilfælde var tankegangen, at de "anderledes troende kristne" kunne forlade det lokale sogn enten som enkeltpersoner eller som gruppe, men fortsat forblive en del af folkekirken.

Udfordringerne til folkekirkens rummelighed har siden da ændret sig på to måder: For det første handler mangfoldigheden, der skal rummes, ikke længere "kun" om teologi. Den handler også om forskellige ønsker til liturgi og den "kulturelle indpakning", som f.eks. gudstjenesterne finder sted i – nogle mennesker er til klassisk musik, mens andre hellere vil have gospel, rock eller jazz. For det andet går ønskerne om mangfoldighed så meget på kryds og tværs og ændrer sig så hurtigt, at mange af medlemmerne ikke ønsker at dele sig fysisk op efter anskuelser.

Udfordringerne, der følger af disse nye bredere forventninger til rummeligheden, vender jeg tilbage til sidst i artiklen. I første omgang vil jeg koncentrere mig om, at de forskellige trosopfattelser – trods disse ændringer – stadig spiller en vigtig rolle. Det vil jeg se nærmere på ved at spørge, hvordan den juridiske tolerance overfor trosmæssige forskelligheder varierer alt efter, om man er præst, kirkefunktionær, menighedsrådsmedlem eller almindeligt folkekirkemedlem?

Rummelighed for præster

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

Præsternes forkyndelsesfrihed, som er sikret med menighedsrådslovens § 37, er ikke en frihed til at forkynde en hvilken som helst opfattelse af kristendommen. Bestemmelsen skal derimod sikre, at præsten er så uafhængig af menighedsrådet, at denne kan forkynde evangeliet i overensstemmelse med kirkens bekendelsesskrifter. Og både menigheden og biskoppen fører tilsyn med, at dette sker. Førstnævntes tilsyn sker ved, at ethvert folkekirkemedlem har ret til at klage over en bestemt forkyndelse til biskoppen. Dette fandt sted i den såkaldte Snedsted-sag, hvor en præst endte med at blive dømt for at have ændret dåbsritualet fra at døbe "i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn" til at døbe "til Faderens og Sønnens og Helligåndens navn" (jf. Harbsmeier m.f. (red.) "Retten og den rette lære", Aros Forlag 2007 s. 35). Senere fulgte den meget omtalte Grosbøll-sag med en præst, der ikke tror på en skabende og opretholdende gud.

Det juridiske apparat, der håndterer sådanne sager, er præsteretten, som bestemmer, at såvel kirkeministeren som en biskop kan forlange en læresag rejst. Det sker gennem det almindelige retssystem dog således, at dommerne bliver suppleret af teologisk sagkyndige. Og som folketingets ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen påpeger, er opgaven her at løse cirkelns kvadratur. Det er umuligt, men "alligevel forsøger vi gang på gang at gøre det – fordi vi er nødt til det." (Harbsmeier m.f., s. 149).

Rummelighed for kirkefunktionærer

Sagen om Steen Ribers, der aktivt agiterede for, at troen på reinkarnation er forenelig med kristendommen, er interessant af flere grunde. Dels fordi han som udgangspunkt både var kirketjener, almindeligt medlem af folkekirken og valgt menighedsrådsmedlem, og dels fordi han blev dømt af Østre Landsret (jf. udskrift af dom afsagt den 15. april 2004, s. 2), men senere frikendt af højesteret (den 15. oktober 2005).

Trods uenighed om nogle punkter fandt alle 5 højesteretsdommere, "... at eksklusionen af Steen Ribers måtte anses for ugyldig, allerede fordi eksklusionens egentlige formål havde været at opnå, at Ribers ikke længere kunne være medlem af menighedsrådet." ("Rapport fra arbejdsgruppen om gejstlige læresager m.v.", Kirkeministeriet 2006, s. 4).

Som citatet antyder, er sagen, der varede i 10 år, meget kompliceret, da man gennem forløbet flytter fokus rundt mellem de tre ovennævnte roller, som Steen Ribers havde i forhold til folkekirken. Jeg vil derfor beskrive situationen selvstændigt for hver af de nævnte roller.

Ser vi først på hans rolle som *kirkefunktionær*, kan udgangspunktet tages i "lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v.", hvor der i § 6 er følgende vigtige undtagelse:

"§ 6. Forbuddet mod forskelsbehandling på grund af politisk anskuelse, religion eller tro i §§ 2-5 gælder ikke for arbejdsgivere, hvis virksomhed har som sit udtrykte formål at fremme et bestemt politisk eller religiøst standpunkt eller en bestemt trosretning, og hvor lønmodtagerens politiske anskuelse, religiøse overbevisning eller trosretning må anses for at være af betydning for virksomheden."

Det betyder, at menighedsrådet kan kræve, at en given funktionærstilling skal besættes med en person, der er medlem af folkekirken. Det er dog en forudsætning, at dette krav udtrykkes i forbindelse med selve ansættelsesproceduren. Hermed er naturligvis intet sagt om funktionærens muligheder for at ytre sig om kirkelige spørgsmål. Dette er et komplekst felt,

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

som jeg ikke kan udrede nærmere her. Herefter følger Steen Ribers' anden rolle som menighedsrådsmedlem:

Rummelighed for menighedsrådsmedlemmer

Det oprindelige sigte med Steen Ribers-sagen var at sørge for, at han "ikke længere kunne være medlem af menighedsrådet" (jf. ovenfor). Dette lod sig imidlertid ikke gøre på det foreliggende lovgrundlag.

Der var dog i folkekirken almindelig enighed om, at der burde være grænser for, hvad menighedsrådsmedlemmer kunne foretage sig. Dette vandt støtte i folketinget, som i 2008 indsatte følgende bestemmelse i lov om valg til menighedsråd:

"§ 3 a. Et valgt medlem af menighedsrådet, der har bragt sig i afgjort modsætning til folkekirken ved aktivt, vedholdende og offentligt at udbrede synspunkter, der er i åbenlys modstrid med folkekirkens lære, mister sin valgbarhed."

Det er vigtigt at hæfte sig ved, at loven ikke sigter mod at udøve sindelagskontrol. Menighedsrådsmedlemmerne kan fortsat tro på lige nøjagtig det, de selv ønsker. Hvad de derimod ikke kan er "at udbrede synspunkter", der åbenlyst strider mod folkekirkens lære. Det er altså handlingerne, der bliver reguleret ved, at den meget klart afvigende adfærd bliver mødt med en sanktion. Og denne er, at den pågældende skal udtræde af menighedsrådet, men som det fremgår af § 3 a, stk. 3, vil personen kunne genopstille til menighedsrådet ved det følgende valg.

Rummelighed for folkekirkens medlemmer

Folkekirken stiller ingen andre krav til dets medlemmer end, at de betaler kirkeskat efter gældende regler. Hvad de tror på, og hvorledes de agerer i det religiøse felt, blander kirken sig ikke i, for så vidt medlemmerne overholder reglerne for, hvordan man opfører sig i kirken og tilknyttede bygninger.

Selvom der således ikke er noget *juridisk* argument for, at kirken skal blande sig i, hvordan medlemmerne opfatter kristendommen, så er det blevet en sociologisk nødvendighed for kirken at forholde sig til den religiøse og kulturelle mangfoldighed blandt dens medlemmer.

Det skyldes den generelle samfundsudvikling, som jeg ikke vil fordybe mig i her, men blot henvise til min bog "Religiøse grundfarver". Det korte af det lange er, at medlemmerne stille og roligt siver ud af folkekirken (dens medlemsprocent målt i forhold til befolkningen som helhed falder med ca. 0,5 procentpoint pr. år). Man kan dog endnu langt fra sige, at den forholdsvis rige folkekirke befinder sig i en finanskrisen, men det kan give god mening at hævde, at den befinder sig i en relevanskrisen. Den befinder sig nemlig på et religiøst marked, hvor det gælder, at den kun kan bevare sin position som det store flertals kirke, hvis den forstår at knytte an til medlemmernes ret forskellige forventninger til kirken. Opgaven som folkekirke er altså – på en kirkelig forsvarlig måde – at afspejle den kompleksitet, der findes først og fremmest blandt medlemmerne.

I den forbindelse er den *første opgave* overhovedet at blive klar over, hvordan denne kompleksitet ser ud. Herunder hører dels at udvikle et sprog for mangfoldigheden og dels at

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

foretage medlemsundersøgelser, som kan give et indtryk af, hvor udbredte de forskellige tros- og livsformer er, som det er relevant for kirken at kende.

Det afgørende for den nødvendige sprogudvikling er at gøre sig klart, hvilke forskelle, der 'gør en forskel' for folks relation til kirken, og her kan flere bud være relevante. I bogen "Religiøse grundfarver" præsenterer jeg tre forskellige grundopfattelser af, hvad der gør et trosindhold troværdigt og viser, hvordan disse (samt nogle blandingsformer) er i spil i den kirkelige debat. Jeg viser endvidere, hvordan disse grundformer adskiller sig med hensyn til Bibelsyn, opfattelse af religiøs autoritet, forholdet til den overleverede tradition, synet på andre religioner m.v. En anden supplerende måde at undersøge forskellighederne på er den tyske religionspsykolog Stefan Hubers bestemmelse af, hvor intenst man er religiøs, uanset hvad man nærmere bestemt tror på. Nøglebegreberne hertil har han udviklet i bogen "Zentralität und Inhalt" fra 2003. Dette koncept ligger endvidere til grund for en stor international undersøgelse, hvis resultater bl.a. kan læses i "Religionsmonitor 2008". En tredje supplerende måde at udvikle et relevant sprog for forskellene er at hæfte sig ved de forskellige kulturelle præferencer, der er knyttet til medlemmernes forskellige livsformer, og som har betydning for, om man føler sig hjemme i det kulturelle rum, som folkekirken også er.

I tilknytning til disse sprogudviklinger, der gør os i stand til at tale om de religiøse og kulturelle forskelle blandt folkekirkens medlemmer, er det som sagt også værd at undersøge, hvor udbredte de er. Og her må vi blot konstatere, at den danske folkekirke halter langt bag efter de tilsvarende kirker i vore nabolande. Mens både de store kirker i Norge, Sverige og Tyskland har gennemført store medlemsundersøgelser (den evangeliske kirke i Tyskland har gjort det systematisk siden 1972), så er dette endnu aldrig sket i Danmark.

Den *anden opgave* er, at de kirkelige ledere på alle niveauer i folkekirken begynder at formulere en egentlig rummelighedspolitik. Sagen er nemlig den, at en rummelig folkekirke kan organiseres på flere forskellige måder. Jeg har i bogen "Perspektiv på folkekirken" nr. 1, 2008, s. 29-35, præsenteret de tre forskellige rummelighedspolitikker, som for mig at se er mere eller mindre bevidst i spil i dagens folkekirke.

Den *tredje opgave* er at drage de organisatoriske konsekvenser af den rummelighedspolitik, man taler sig frem til. Hermed mener jeg, at de forskellige politikmuligheder har forskellige konsekvenser for, hvordan man tilrettelægger arbejdet i det enkelte sogn, hvordan man samarbejder på tværs af sognegrænser, og hvordan ansættelsesforholdene bør være for de enkelte medarbejdergrupper. Et af de centrale spørgsmål i den forbindelse er, hvorvidt man fortsat hovedsagelig skal satse på den almenpraktiserende sognepræst, der kan lidt af det hele, eller om man skal stimulere til en vis specialisering blandt præsterne med de konsekvenser det vil få for stillingsstrukturen og deres indbyrdes samarbejdsformer. Jeg vurderer, at den dagsorden vil stå centralt i de kommende år, fordi den direkte berører folkekirkens evne til at håndtere den relevanskrisse, som nogle hævder allerede er indtruffet.

Hvis du vil vide mere

om læresager i folkekirken:

- Eberhard Harbsmeier, Lisbet Christoffersen og Niels Henrik Arendt (red.): *Retten og den rette lære*, Aros Forlag 2007

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

- *Rapport fra arbejdsgruppen om gejstlige læresager m.v.*, Kirkeministeriet 2006. Rapporten kan hentes gratis som PDF-fil [her](#).

om forskellige måder at være religiøs på i det moderne samfund:

- Steen Marquard Rasmussen: *Religiøse grundfarver – Peter L. Bergers sociologi i anvendelse på folkekirken*, Aros Forlag 2005

om måling af religiøsitetens intensitet:

- Stefan Huber: *Zentralität und Inhalt. Ein neues multidimensionales Messmodell der Religiosität*, Leske + Budrich 2003
- *Religionsmonitor 2008*, Gütersloher Verlagshaus 2008

om forskellige rummelighedspolitikker:

- Steen Marquard Rasmussen (red.): *Menighedsrådsvalgets betydning og tilslutning*, skriftserien Perspektiv på folkekirken nr. 1, 2008, Landsforeningen af Menighedsråd. Bogen kan hentes gratis som PDF-fil [her](#).

om udviklingstendenser i præstearbejdet:

- Steen Marquard Rasmussen (red.): *Præsten som generalist og specialist*, skriftserien Perspektiv på folkekirken nr. 2, 2009 Landsforeningen af Menighedsråd. Bogen kan hentes gratis som PDF-fil [her](#).